

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΙΤΣΟΠΑΝΙΔΗΣ

**ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ
ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ**

**ΩΣ ΒΑΣΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ
ΚΑΙ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ**

ISBN 978-960-456-498-9

© Copyright, Ιανουάριος 2018, Γεώργιος Ι. Κίτσοπανίδης

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία Π. ΖΗΤΗ & ΣΙΑ Ι.Κ.Ε.
Εκτύπωση 18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας
Βιβλιοδεσία Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19
Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:
Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ:
Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα
Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κατά την περίοδο των σπουδών μου (1945-50), άκουγα σποραδικά από τους τότε διδάσκοντες διαφόρων βαθμίδων της Γεωπονικής Σχολής του Α.Π.Θ., τις απόψεις τους για το μέλλον της ελληνικής γεωργίας μετά το πέρας του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Από το 1951, ως κατώτερο στέλεχος της πανεπιστημιακής γεωπονικής κοινότητας, είχα την ευκαιρία όχι μόνο να ακούσω απόψεις αλλά και να διαβάσω προτάσεις πανεπιστημιακών δασκάλων, καθενός από τη σκοπιά του, για την ελληνική γεωργία του μέλλοντος. Αργότερα, όταν, ως πανεπιστημιακός δάσκαλος, άρχισα να συνεργάζομαι με τις Κεντρικές και Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας και της Αγροτικής Τράπεζας, με τους Γεωργικούς Οργανισμούς και τις Γεωργικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις, όλο και πιο συχνά αντάλλασσα απόψεις με στελέχη τους για τις προοπτικές μιας καλύτερης ελληνικής γεωργίας. Από την άλλη πλευρά, δεν ήταν λίγοι οι έμπειροι παραγωγοί και πολύ περισσότερο οι κτηματίες ή επιχειρηματίες γεωπόνοι που, στα πλαίσια της συνεργασίας μας, με είχαν εντυπωσιάσει για τις αποκρυσταλλωμένες απόψεις τους για μια πιο παραγωγική και δυναμική ελληνική γεωργία.

Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης θητείας μου ως δάσκαλος και ερευνητής της ελληνικής γεωργίας και έχοντας γνώση της οργάνωσης της γεωργίας πιο αναπτυγμένων χωρών, αρκετές φορές μου δόθηκε η ευκαιρία να διατυπώσω προφορικά και γραπτά τις απόψεις μου για μια πιο εξελιγμένη ελληνική γεωργία. Σήμερα, σε ηλικία 90 και πλέον ετών και με 65ετή συνεχή ενασχόληση με τα οικονομικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας και έχοντας μια σφαιρική εικόνα της διάρθρωσης αυτής, με τις αδυναμίες της, σκέφθηκα να παρουσιάσω σ' ένα δημοσίευμα τους οραματισμούς μου για μια πιο αναπτυγμένη ελληνική γεωργία. Πιο συγκεκριμένα, στο δημοσίευμα αυτό θέλησα να σκιαγραφήσω εκείνους τους άξονες και μηχανισμούς οι οποίοι κατά τη γνώμη μου αποτελούν τα πραγματικά θεμέλια μιας τέτοιας γεωργίας. Ο τίτλος του δημοσιεύματος αυτού «*Βασικοί άξονες και μηχανισμοί αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας ως βάση βελτίωσης της ανταγωνιστικότητάς της και αναζωογόνησης των αγροτικών περιοχών*», δίνει έμφαση στους άξονες και τους μηχανισμούς που πρέπει να ενεργοποιηθούν, για να πραγματοποιηθούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα προαναφερθέντα.

Με τον όρο «*βασικοί άξονες*» υπονοούνται αυτοί με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής γεωργίας και δια μέσου αυτών η βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της και η αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών. Ως βασικοί άξονες μπορούν να χαρακτηρισθούν το Υπουργείο Γεωργίας, που είναι ο φορέας του σχεδιασμού και της οργάνωσης της γεωργικής παραγωγής και της άσκησης της αγροτικής πολιτικής του Κράτους, ο Γεωπόνος που είναι ο φορέας της εκπαίδευσης, της έρευνας και της εφαρμογής της γεωπονικής επιστήμης και ο Γεωργός,

που είναι ο φορέας της υλοποίησης όλων των προαναφερθέντων στη γεωργική πράξη. Από την άλλη πλευρά, με τον όρο «Μηχανισμοί» υπονοούνται εκείνοι που καλούνται να στηρίξουν τους βασικούς άξονες, στην προσπάθειά τους να αναδιρθώσουν και να εκσυγχρονίσουν την ελληνική γεωργία. Ως μηχανισμοί μπορούν να θεωρηθούν η ολοκλήρωση των αναγκαίων μεγάλων έργων υποδομής, η δημιουργία νέου γεωργοπιστωτικού οργανισμού σε αντικατάσταση της ΑΤΕ, η αναδιοργάνωση της υπάρχουσας γεωργοτεχνικής έρευνας, η οργάνωση της γεωργοοικονομικής έρευνας σε πανελλήνια κλίμακα και η ύπαρξη βιομηχανιών και ιδρυμάτων παραγωγής νέας τεχνολογίας και εταιρειών και δικτύων μεταφοράς γεωργικών εφοδίων και προϊόντων.

Με τον όρο «αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό» υπονοείται μεν μια συνεχώς εξελισσόμενη γεωργία, χωρίς όμως αυτή να είναι κατ' ανάγκη και εντατική, αλλά γεωργία παραγωγική στο διηνεκές. Μια τέτοια γεωργία προϋποθέτει την προσαρμογή της στο κλίμα και το έδαφος κάθε περιοχής, την εφαρμογή πιστά της ενδεδειγμένης αμειψισποράς, τη χρήση πρωτίστως των δικών της πόρων και την ορθολογική εφαρμογή βελτιωμένης τεχνολογίας και ήπιων μορφών ενέργειας, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η παραγωγή υψηλής ποιότητας γεωργικών προϊόντων και όσο το δυνατόν χαμηλότερου κόστους παραγωγής αυτών. Από τις δύο αυτές έννοιες, η μεν αναδιάρθρωση της γεωργίας συνδέεται με το μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τον αριθμό των αγροτεμαχίων τους, με την αναλογία αρδευόμενης και ξερικής έκτασης αυτών, με το ποσοστό του συνολικού ενεργού γεωργικού πληθυσμού και με τη σχέση φυτικής και ζωικής παραγωγής, ενώ ο εκσυγχρονισμός της στηρίζεται στην προώθηση συνεχώς νέας τεχνολογίας και μάλιστα προσαρμοσμένης στις εδαφικές, κλιματικές και τεχνικοοικονομικές συνθήκες της χώρας. Κι αυτό για να συνδυάζεται η αύξηση του γεωργικού εισοδήματος (ποσοτική πλευρά) με την λιγότερο κοπιαστική ανθρώπινη εργασία (ποιοτική πλευρά). Η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής γεωργίας, που είναι ένα πολυσύνθετο έργο, δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά τη βάση για να επιτευχθεί αφενός μεν η ποθούμενη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της στα πλαίσια της ευρωπαϊκής και διεθνούς αγοράς, αφετέρου δε η αναζωογόνηση της υπαίθρου, ιδιαίτερα των ορεινών και ορισμένων ημιορεινών και νησιωτικών περιοχών αυτής.

Στην παρούσα μελέτη δεν περιλαμβάνεται βέβαια ένα ολοκληρωμένο και μάλιστα αναλυτικό σχέδιο αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας, με εξαίρεση το τμήμα που αναφέρεται στη διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία του προτεινόμενου Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών, για το οποίο υπάρχει γνώση και μακρόχρονη ερευνητική εμπειρία. Κι αυτό γιατί ένα τέτοιο σχέδιο δεν μπορεί να είναι έργο ενός μόνο αλλά ολόκληρης ομάδας επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων της γεωπονικής επιστήμης. Παρά ταύτα, πιστεύεται ότι οι περιλαμβανόμενοι στη μελέτη αυτή άξονες και μηχανισμοί μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην αναβάθμιση της ελληνικής γεωργίας, ως προϋπόθεση βελτίωσης της ανταγωνιστικότητάς της στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά, προς όφελος των ελλήνων παραγωγών και της εθνικής μας οικονομίας.

Πριν κλείσω τον πρόλογο αυτόν, θα ήθελα να πληροφορήσω τον αναγνώστη ότι σε μερικά σημεία του κειμένου της μελέτης αυτής εκφράζομαι σε πρώτο ενικό πρόσωπο. Αυτό γίνεται αποκλειστικά στις περιπτώσεις που αναφέρομαι σε προσωπικά βιώματα και σε προσωπικές διαπιστώσεις, παρεμβάσεις και προτάσεις, που είχα την ευκαιρία να διατυπώσω, γραπτά ή προφορικά, κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης παρουσίας μου στη γεωργοοικονομική σκηνή της χώρας μας.

Τελειώνοντας, θέλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σ' αυτούς, χωρίς να τους κατονομάσω κατ' επιθυμία τους, οι οποίοι αφενός μεν με τις υποδείξεις τους με βοήθησαν στην καλύτερη δυνατή διάρθρωση της παρούσας μελέτης, αφετέρου δε έθεσαν στη διάθεσή μου πολύτιμα κείμενα για την ολοκλήρωσή της.

Θεσσαλονίκη
Ιανουάριος 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
----------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

1. Σύντομη ανασκόπηση της ελληνικής γεωργίας από τις αρχές του 20ού αιώνα (1910) μέχρι την υπογραφή ένταξης της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1980)	17
1.1. Η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1910 -1950	17
1.2. Η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1950-1980	21
2. Η ελληνική γεωργία από την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση) μέχρι σήμερα	25
2.1. Γενική τεχνικοοικονομική θεώρηση της γεωργίας μας κατά τη χρονική περίοδο 1981-2017	27
2.2. Συγκριτική τεχνικοοικονομική ανάλυση της πρωτογενούς γεωργικής παραγωγής της χώρας μας για τα έτη 1980 και 2010, επεκτεινόμενη μερικώς μέχρι το 2017	34
2.2.1. Σύγκριση καλλιεργούμενης έκτασης φυτών και αριθμού εκτρεφόμενων ζώων και παραγωγής αυτών, συνολικά και κατά κατηγορίες φυτών και ζώων.....	34
2.2.2. Σύγκριση αξίας εισαγωγών και εξαγωγών, βαθμού αυτάρκειας και ακαθάριστης αξίας πρωτογενών γεωργικών προϊόντων	40
3. Το ανθρώπινο δυναμικό της ελληνικής γεωργίας πριν και μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση	44
3.1. Το γεωργικό εργατικό δυναμικό ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας	45
3.2. Η εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση του γεωργικού εργατικού δυναμικού της χώρας	48
3.3. Οι ανάγκες της γεωργίας σε εργατικά χέρια, η διακύμανσή τους εποχικά και η αντιμετώπισή τους από το γεωργικό εργατικό δυναμικό της χώρας	50
3.4. Η παραγωγικότητα του απασχολούμενου στη γεωργία εργατικού δυναμικού της χώρας	54
3.5. Η συμβολή της εργασίας στη διαμόρφωση του γεωργικού εισοδήματος	56

4. Απεικόνιση της σημερινής τεχνικοοικονομικής κατάστασης της ελληνικής γεωργίας και μάλιστα συγκριτικά με την αντίστοιχη των λοιπών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 59
 - 4.1. Σύγκριση της ελληνικής γεωργίας με εκείνη των λοιπών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 59
 - 4.2. Διάκριση της ελληνικής γεωργίας και της αντίστοιχης του συνόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε διάφορες κατηγορίες με βάση ορισμένα χαρακτηριστικά 61
 - 4.3. Συνοπτική παρουσίαση της ελληνικής γεωργίας πριν και μετά το 1980 64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΕΠΙΤΕΥΧΘΕΙ Η ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ Ο ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

1. Το Υπουργείο Γεωργίας ως φορέας του σχεδιασμού και της οργάνωσης της γεωργικής παραγωγής και της άσκησης της αγροτικής πολιτικής είναι θεμελιώδης άξονας ανασυγκρότησης της γεωργίας μας 67
 - 1.1. Οργάνωση και λειτουργία του Υπουργείου Γεωργίας από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα 67
 - 1.2. Αναδιοργάνωση του Υπουργείου Γεωργίας και αποστολή του ως επιτελικού οργανισμού από σήμερα και μελλοντικά 69
 - 1.3. Το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος ως γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Γεωργίας στην οργάνωση της γεωργικής παραγωγής και την άσκηση της αγροτικής πολιτικής 74
 - 1.4. Η Γεωργική Στατιστική πολύτιμος σύμβουλος του Υπουργείου Γεωργίας στην οργάνωση της γεωργικής παραγωγής 77
2. Ο Γεωπόνος ως φορέας της εκπαίδευσης, της έρευνας και της εφαρμογής της γεωπονικής επιστήμης, είναι σημαντικός άξονας ανασυγκρότησης της γεωργίας μας 81
 - 2.1. Ο Γεωπόνος του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ως έμμεσος συμπαραστάτης στο έργο του γεωργού 82
 - 2.2. Ο Γεωπόνος του Δημόσιου Τομέα ως άμεσος συμπαραστάτης στο έργο του γεωργού 84
 - 2.2.1. Ο Γεωπόνος του Υπουργείου Γεωργίας και των συναφών Γεωργικών Οργανισμών ως γενικός σύμβουλος του γεωργού από την ίδρυση των Γεωπονικών Σχολών της χώρας μέχρι σήμερα 84
 - 2.2.2. Ο Γεωπόνος του Υπουργείου Γεωργίας από σήμερα και μελλοντικά, ως σύμβουλος του γεωργού αφενός στην οργάνωση της γεωργικής του εκμετάλλευσης και αφετέρου στην εφαρμογή των αποτελεσμάτων της γεωργικής έρευνας σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης και προϋποθέσεις επιτυχίας του 87

3. Ο Γεωργός ως φορέας υλοποίησης των προγραμμάτων γεωργικής παραγωγής και των μέτρων αγροτικής πολιτικής είναι αναγκαίος άξονας ανασυγκρότησης της γεωργίας μας	95
3.1. Βασικά προβλήματα του έλληνα γεωργού και προϋποθέσεις επιτυχούς αντιμετώπισης αυτών	96
3.2. Ο Γεωργός ως διευθύνων σύγχρονη ατομική γεωργική εκμετάλλευση ή επιχείρηση	100
3.3. Ο Γεωργός ως μέλος είτε μιας σύγχρονης συνεταιρικής ή ομαδικής γεωργικής εκμετάλλευσης ή επιχείρησης, είτε ενός κλάδου ή μέσου ομαδικής γεωργικής παραγωγής	102
3.4. Ο Γεωργός ως συνεργαζόμενος είτε με συνεταιρισμό είτε με δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου επιχείρηση μεταποίησης και διάθεσης των προϊόντων του	105
3.5. Οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί υπό τις διάφορες μορφές τους ως θεσμός στήριξης του γεωργού στην παραγωγή και διάθεση των προϊόντων του	109
3.6. Τα Γεωργικά Επιμελητήρια και οι Αγροτικοί Σύλλογοι ως θεσμός προβολής και προστασίας των επαγγελματικών συμφερόντων του γεωργού και η ανάγκη ίδρυσης Αγροτικού Επιμελητηρίου Ελλάδος	120

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΑΞΟΝΩΝ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

1. Η ολοκλήρωση των αναγκαίων μεγάλων έργων υποδομής είναι άμεσης προτεραιότητας μηχανισμός στήριξης των αξόνων ανασυγκρότησης της γεωργίας μας	127
1.1. Αναγκαία εγχειοδιαρθρωτικά έργα της ελληνικής γεωργίας	128
1.2. Αναγκαία εγχειοβελτιωτικά έργα της ελληνικής γεωργίας	132
2. Η δημιουργία νέου πιστωτικού ιδρύματος αποκλειστικής ή κύριας χρηματοδότησης της γεωργίας μας είναι βασικής σημασίας μηχανισμός στήριξης των αξόνων ανασυγκρότησής της μετά τη διάλυση της Α.Τ.Ε.	134
2.1. Εξέλιξη χρηματοδότησης της ελληνικής γεωργίας πριν και επί λειτουργίας Α.Τ.Ε.	135
2.2. Νέοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί της ελληνικής γεωργίας μετά τη διακοπή λειτουργίας της Α.Τ.Ε.	141
3. Η Γεωργοτεχνική Έρευνα είναι θεμελιώδης μηχανισμός στήριξης των αξόνων ανασυγκρότησης της γεωργίας μας	144
3.1. Η ίδρυση και λειτουργία της Διεύθυνσης Γεωργικών Ερευνών και των εξαρτωμένων απ' αυτή Ινστιτούτων και Σταθμών Γεωργοτεχνικής Έρευνας ...	145
3.2. Η εκτελούμενη γεωργοτεχνική έρευνα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και η σύνδεσή της με τους παραγωγούς και τις εκμεταλλεύσεις τους	146

3.3. Η μελέτη της ομάδος εμπειρογνομόνων του Γραφείου Δοξιάδη για την οργάνωση και αναδιοργάνωση της γεωργικής έρευνας της χώρας μας και η αξιοποίησή της	149
3.4. Η δημιουργία του Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικών Ερευνών (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.) , η μέχρι σήμερα δράση του και η μελλοντική προοπτική του	154
3.5. Η Ίδρυση και Λειτουργία του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού (ΕΛ.Γ.Ο.) στον οποίο συγχωνεύθηκαν το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. και άλλοι Γεωργικοί Οργανισμοί και η αναγκαιότητά του	162
4. Η Γεωργοοικονομική Έρευνα είναι βασικός μηχανισμός στήριξης των αξόνων ανασυγκρότησης της γεωργίας μας.	169
4.1. Η ίδρυση και η δραστηριότητα της Υπηρεσίας Γεωργοοικονομικών Μελετών και Προγραμματισμού στο Υπουργείο Γεωργίας και της αντίστοιχης στην Αγροτική Τράπεζα, πριν και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως προπομπών δημιουργίας Ινστιτούτου Γεωργοοικονομικής Ερεύνης	170
4.2. Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, η σύνδεσή μου μ' αυτό και η συμβολή του στη σύνταξη 5ετών προγραμμάτων ανάπτυξης του αγροτικού τομέα και στη γεωργοοικονομική έρευνα της χώρας	174
4.3. Η Αιτιολογία ματαίωσης ίδρυσης προβλεφθέντος μετά τη μεταπολίτευση Ινστιτούτου Γεωργοοικονομικής Ερεύνης και οι προσπάθειες άτυπης μερικής αναπλήρωσης αυτού	181
4.4. Το Εργαστήριο Γεωργοοικονομικής Ερεύνης του Α.Π.Θ. και η συμβολή του στη γεωργοοικονομική έρευνα της χώρας με βάση τη γεωργική λογιστική	185
4.5. Η ίδρυση του Ινστιτούτου Γεωργοοικονομικών και Κοινωνιολογικών Ερευνών και η μέχρι σήμερα δραστηριότητά του	204
4.6. Το προτεινόμενο Κέντρο Γεωργοοικονομικών Ερευνών και η αναμενόμενη προσφορά του στην αναδιοργάνωση της γεωργίας μας	206
4.6.1. Οι πρώτες σκέψεις και η ολοκληρωμένη πρόταση δημιουργίας Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών	206
4.6.2. Μορφή Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών	207
4.6.3. Έδρα και Διάρθρωση Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών	209
4.6.4. Ερευνητικές δραστηριότητες Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών	211
4.6.5. Χρηματοδότηση Κέντρου Γεωργοοικονομικών Ερευνών	214
4.6.6. Συμβολή του ειρημένου Κέντρου Ερευνών στη συστηματική οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στην ορθολογική άσκηση της αγροτικής πολιτικής του κράτους και στη σύνταξη ρεαλιστικών προγραμμάτων γεωργοοικονομικής ανάπτυξης της χώρας	215
4.6.7. Το Κέντρο Γεωργοοικονομικών Ερευνών ως βάση δίκαιης φορολόγησης των αγροτών	217
5. Οι Βιομηχανίες και τα Ιδρύματα παραγωγής νέας τεχνολογίας και οι Εταιρείες και τα Δίκτυα μεταφοράς γεωργικών εφοδίων και προϊόντων είναι ουσιώδεις μηχανισμοί στήριξης των αξόνων ανασυγκρότησης της γεωργίας μας	221

5.1. Βιομηχανίες και Ιδρύματα παραγωγής νέας τεχνολογίας	221
5.2. Εταιρείες και Δίκτυα μεταφοράς γεωργικών εφοδίων και προϊόντων	223

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΒΑΣΙΚΗ ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

1. Η έννοια της ανταγωνιστικότητας των γεωργικών προϊόντων και οι παράγοντες που την επηρεάζουν	226
2. Το κόστος παραγωγής των γεωργικών προϊόντων σε συνδυασμό με την ποιότητά τους είναι ένας σπουδαίος παράγοντας που επηρεάζει την ανταγωνιστικότητα αυτών	228
3. Η οργάνωση της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων στην εσωτερική και διεθνή αγορά είναι ίσως ο σπουδαιότερος παράγοντας που επηρεάζει την ανταγωνιστικότητα αυτών	237
4. Οι χορηγούμενες επιδοτήσεις ως ένας αμφισβητήσιμος παράγοντας επηρεασμού της ανταγωνιστικότητας των γεωργικών προϊόντων και το μέλλον τους στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης	245

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΩΣ ΒΑΣΗ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

1. Ανασυγκρότηση γεωργίας και αναβάθμιση φυσικού περιβάλλοντος	249
2. Ανασυγκρότηση γεωργίας και προώθηση αγροτουρισμού	251
3. Ανασυγκρότηση γεωργίας και αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών	254

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΞΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΗ ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΑΙ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗ ΤΟΥΣ

1. Άξονες και μηχανισμοί ανασυγκρότησης της γεωργίας μας που πρέπει και μπορούν να ενεργοποιηθούν και εφαρμοσθούν άμεσα, δηλ. στη βραχυχρόνια περίοδο	257
---	-----

2. Άξονες και μηχανισμοί ανασυγκρότησης της γεωργίας μας που μπορούν να ενεργοποιηθούν και εφαρμοσθούν μετά παρέλευση ορισμένου χρόνου, δηλ. στη μακροχρόνια περίοδο	258
3. Άξονες και μηχανισμοί πρώτιστης προτεραιότητας για την ανασυγκρότηση της γεωργίας μας	259
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	263
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	265
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
I. Τίτλοι δημοσιευθεισών ερευνητικών και λοιπών εργασιών	271
II. Τίτλοι εκδοθέντων επιστημονικών συγγραμμάτων	286

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές προτάσεις έχουν καταγραφεί από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα μέχρι σήμερα, σχετικά με την ανάγκη συστηματικής οργάνωσης της ελληνικής γεωργίας, χωρίς όμως να υπάρχει μια συνολική θεώρηση του όλου θέματος. Η κεντρική ιδέα των περισσότερων από αυτές που είδαν το φως της δημοσιότητας μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αναφερόταν στη λεγόμενη αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, μια και η φυτική παραγωγή αποτελούσε τον κύριο κορμό της γεωργίας μας. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι όλα τα ιδρυθέντα Ινστιτούτα Γεωργικής Έρευνας πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν αποκλειστικά φυτικής παραγωγής (σιτηρών, βάμβακος, καπνού, κτηνοτροφικών φυτών, αμπέλου, ελαίας, κλπ.) και μόλις τις τελευταίες 10ετίες ιδρύθηκε το μοναδικό Ινστιτούτο Κτηνοτροφικής Έρευνας. Αν και η έννοια της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών δεν αποσαφηνιζόταν στις περισσότερες προτάσεις, εντούτοις εικάζεται ότι αφορούσε την προσαρμογή της φυτικής παραγωγής σε κάθε γεωγραφική περιφέρεια με βάση τις επικρατούσες εδαφοκλιματικές συνθήκες, αφού δεν υπήρχαν αποτελέσματα τεχνικοοικονομικών ερευνών. Κι αυτό γιατί είχε επικρατήσει ιστορικά και είχε παγιωθεί πολιτικά, ορισμένα φυτά να καλλιεργούνται σε συγκεκριμένες περιοχές, επειδή ετύγχαναν προνομιακής μεταχείρισης από το Κράτος, ακόμα και όταν οι εδαφοκλιματικές συνθήκες δεν ήταν τόσο ευνοϊκές. Εκτός, όμως, της προσαρμογής των φυτών στις εδαφοκλιματικές συνθήκες κάθε περιοχής, η έννοια της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών περιλάμβανε και τον αναδασμό (δηλ. τη μείωση του αριθμού των αγροτεμαχίων κάθε γεωργικής εκμετάλλευσης), αφού, ως γνωστόν κυριαρχούσε ο πολυτεμαχισμός αυτής, που ήταν βασικό εμπόδιο εφαρμογής της σύγχρονης τεχνολογίας. Στην πραγματικότητα, όμως, οι προτάσεις αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών στόχευαν στην εφαρμογή του συγκριτικού πλεονεκτήματος σε επίπεδο περιοχής και γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με απώτερο σκοπό τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων των παραγωγών κατά περιοχές.

Σήμερα, η έννοια της αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών έχει ευρύτερο περιεχόμενο και αναφέρεται στη δημιουργία κατά περιοχές τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων φυτικής και ζωικής παραγωγής που να βασίζεται όχι μόνο στις εδαφοκλιματικές συνθήκες αλλά και στις αντίστοιχες τεχνικοοικονομικές. Μάλιστα, οι τελευταίες να στηρίζονται σε αποτελέσματα γεωργοοικονομικών ερευνών. Πράγματι, δεν νοείται σήμερα δημιουργία τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων που να μην στηρίζεται σε τεχνικοοικονομικά αποτελέσματα ερευνών πέραν, φυσικά, των εδαφοκλιματικών συνθηκών. Η δημιουργία τύπων δεν πρέπει να επικεντρώνει το ενδιαφέρον της μόνο στη μεγέθυνση (άμεση και έμμεση) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας, αλλά και στη μεταβολή της μορφής τους, δηλ. στη μετατροπή τους από απλές παραγωγικές σε κυρίως τεχνικοοικονομικές επιχειρηματικές μονάδες.

Προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις να συνεπικουρούνται, τόσο από οργανωτικής όσο και από ερευνητικής (τεχνικής και οικονομικής) πλευράς, από τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας και ειδικότερα από τους γεωτεχνικούς. Πέραν όμως της οργανωτικής και ερευνητικής υποστήριξης, αναγκαία κρίνεται και η αντίστοιχη χρηματοπιστωτική, αν όχι και οικονομική, αν ληφθεί υπόψη το δυσμενές περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται κυρίως η μικρομεσαία γεωργική εκμετάλλευση ή επιχείρηση, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθεί ότι η αναδιάρθρωση και ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας δεν είναι υπόθεση μόνο του Κράτους και ειδικότερα του Υπουργείου Γεωργίας αλλά και των ενδιαφερομένων παραγωγικών τάξεων, και γι' αυτό η συνεργασία τους είναι μονόδρομος.

Είναι αλήθεια ότι το εισόδημα των γεωργών συνεχώς συμπιέζεται προς τα κάτω παγκοσμίως, λόγω της συνεχούς αύξησης της τιμής των εισροών και ειδικότερα των ζωοτροφών και της συνεχούς μείωσης της τιμής των εκροών, δηλ. λόγω συνεχούς ανόδου του κόστους παραγωγής των φυτικών και ζωικών προϊόντων και συνεχούς καθόδου της μέσης τιμής παραγωγού αυτών. Το τελευταίο αυτό φανερώνει ότι η τιμή των εισροών (δηλ. των χρησιμοποιούμενων συντελεστών παραγωγής) δεν είναι ανταγωνιστική της αντίστοιχης των εκροών (δηλ. των παραγόμενων γεωργικών προϊόντων). Για την αντιμετώπιση των προαναφερθέντων είναι ανάγκη να επισημανθούν και ενεργοποιηθούν οι άξονες και μηχανισμοί από τους οποίους εξαρτάται, αν όχι η αύξηση του γεωργικού εισοδήματος των παραγωγών, τουλάχιστον η σταθεροποίηση αυτού σε ανεκτά επίπεδα. Κι αυτό γιατί όσο τα εισοδήματα των γεωργών μας υποχωρούν και η αγοραστική τους δύναμη παραμένει χαμηλή, τόσο επηρεάζονται αρνητικά και οι άλλοι τομείς της οικονομίας. Πράγματι, οι επισημαινόμενοι και προτεινόμενοι άξονες και μηχανισμοί, αποτελούν το υπόβαθρο της αναδιάρθρωσης και του εκσυγχρονισμού της γεωργίας ως προαπαιτούμενο αύξησης της ανταγωνιστικότητάς της, και κατά συνέπεια βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των παραγωγών, πέραν της αναζωογόνησης των αγροτικών περιοχών.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η ύλη της παρούσας μελέτης συμπυκνώνεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο απ' αυτά περιλαμβάνονται μια σύντομη ανασκόπηση της ελληνικής γεωργίας από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα μέχρι την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, η πορεία της μετά την ένταξή μας σ' αυτή, το ανθρώπινο γεωργικό δυναμικό και η απεικόνιση της σημερινής τεχνικοοικονομικής κατάστασης της ελληνικής γεωργίας και μάλιστα συγκριτικά με την αντίστοιχη των λοιπών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό κρίθηκε αναγκαίο, για να έχει ο αναγνώστης μια σαφή εικόνα της εξέλιξης της ελληνικής γεωργίας μέχρι σήμερα, πριν παρουσιασθούν οι βασικοί άξονες και μηχανισμοί αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού αυτής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι σπουδαιότεροι άξονες με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η ανασυγκρότηση της γεωργίας μας. Κι αυτοί δεν είναι άλλοι από το Υπουργείο Γεωργίας ως φορέα του σχεδιασμού και της οργάνωσης της γεωργικής παραγωγής και της άσκησης της αγροτικής πολιτικής του Κράτους, από το Γεωπόνο, ως

φορέα της εκπαίδευσης, της έρευνας και της εφαρμογής των επιτευγμάτων της γεωποινικής επιστήμης, και από τον Γεωργό, ως φορέα υλοποίησης στη γεωργική πράξη όλων των προαναφερθέντων, δρώντα τόσο ως μεμονωμένο άτομο όσο και ως μέλος συλλογικού οργάνου (συνεταιρισμού, συλλόγου ή επιμελητηρίου).

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι κυριότεροι μηχανισμοί στήριξης των προαναφερθέντων αξόνων, ανασυγκρότησης της γεωργίας μας. Σ' αυτούς εντάσσονται η ολοκλήρωση των αναγκαίων μεγάλων έργων υποδομής, η δημιουργία ενός νέου πιστωτικού ιδρύματος κύριας, αν όχι αποκλειστικής, χρηματοδότησης της γεωργίας μετά τη διάλυση της Α.Τ.Ε., η αναδιοργάνωση της γεωργοτεχνικής έρευνας, η οργάνωση της γεωργοοικονομικής έρευνας σε πανελλήνια κλίμακα και η αναγκαιότητα των βιομηχανιών και ιδρυμάτων παροχής πάσης φύσεως γεωργικών τεχνολογιών και των εταιρειών και δικτύων μεταφοράς γεωργικών εφοδίων και προϊόντων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εντάσσεται η ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων, που είναι η βασική επιδίωξη των προαναφερθέντων αξόνων και μηχανισμών ανασυγκρότησης της ελληνικής γεωργίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους παράγοντες που την επηρεάζουν, με πρώτη προτεραιότητα στην οργάνωση της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων, χωρίς να παραβλέπονται το κόστος παραγωγής αυτών σε συνδυασμό με την ποιότητά τους και φυσικά ο ρόλος των επιδοτήσεων.

Το πέμπτο κεφάλαιο εστιάζεται στη δημιουργία μιας γεωργίας που να είναι φιλική προς το φυσικό περιβάλλον και να συμβάλλει στην αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών. Στο πλαίσιο του κεφαλαίου αυτού προβάλλεται η ανάγκη προώθησης του αγροτουρισμού και το ξαναζωντάνεμα της υπαίθρου, ιδιαίτερα των φθινουσών γεωργικά ημιορεινών, ορεινών και ορισμένων νησιωτικών περιοχών.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο τονίζεται ποιοί από τους προαναφερθέντες άξονες και μηχανισμούς μπορούν να δημιουργηθούν και να λειτουργήσουν άμεσα (δηλ. στη βραχυχρόνια περίοδο), ποιοί έμμεσα (δηλ. στη μακροχρόνια περίοδο) και ποιοί θεωρούνται κατά τη γνώμη μας πρώτιστης προτεραιότητας για την ανασυγκρότηση της γεωργίας μας. Υπό τις ελληνικές συνθήκες, η βραχυχρόνια και η μακροχρόνια περίοδος είναι δύσκολο να προσδιορισθούν χρονικά. Ας ευχηθούμε αυτή τη φορά η ανασυγκρότηση της ελληνικής γεωργίας να μην παραμείνει απλώς στον σχεδιασμό της αλλά θα υλοποιηθεί και μάλιστα σε λογικά χρονικά όρια για το καλό της γεωργικής και γενικότερα της εθνικής οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Στην παρούσα μελέτη, όταν λέμε η ελληνική γεωργία στο παρελθόν και σήμερα, εννοούμε αφενός μεν την περίοδο μέχρι την ένταξη, αφετέρου δε την περίοδο μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση.

1. Σύνοψη ανασκόπησης της ελληνικής γεωργίας από τις αρχές του 20ού αιώνα (1910) μέχρι την υπογραφή ένταξης της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (1980)

Η ανασκόπηση αυτή χωρίζεται σε δύο χρονικές περιόδους, αφενός μεν στην περίοδο από το 1910 μέχρι το 1950, αφετέρου δε στην περίοδο από το 1950 μέχρι το 1980.

1.1. Η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1910 -1950

Όταν λέμε η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1910-1950, εννοούμε ουσιαστικά εκείνη που αρχίζει με την ίδρυση του Υπουργείου Γεωργίας τόσο ως Τομέα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (δηλ. Γεωργία, Εμπόριο και Βιομηχανία) το 1910, όσο και ως αυτοτελές Υπουργείο το 1917, τη θεσμοθέτηση των Γεωργικών Συνεταιρισμών και των Γεωργικών Επιμελητηρίων (1914), την έναρξη της εκτεταμένης αγροτικής μεταρρύθμισης (μετά το 1917), με τις μεγάλες απαλλοτριώσεις και την εισροή των προσφύγων από τη Μικρά Ασία και άλλες περιοχές κυρίως της Βαλκανικής και φθάνει μέχρι το πέρας τόσο του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (1945), όσο και του εμφύλιου (1950). Κι αυτό γιατί, μέχρι την έναρξη εκείνης της περιόδου (αρχές του 20ού αιώνα), δεν μπορεί να ισχυρισθεί κανείς ότι υπήρχε α) συστηματική ελληνική γεωργία, αφού επικρατούσε η εκτατική καλλιέργεια της μεγάλης ιδιοκτησίας, δια μέσου της ενοικίασης μικρών εκτάσεων σε ακτήμονες γεωργούς με την εφαρμογή του συστήματος της μορτής, γνωστής και ως γεώμορο (δηλ. καταβολή ενοικίου σε είδος καθοριζόμενο είτε ως ποσοστό της παραγωγής είτε σε απόλυτο ποσό), και β) συνειδητή αγροτική πολιτική στη χώρα μας, αφού δεν υπήρχαν αφενός μεν οι ανεξάρτητες ατομικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, για τις οποίες έπρεπε το κράτος να λάβει τα αναγκαία μέτρα στήριξής τους, αφετέρου δε οι επιστήμονες γεωπόνοι που θα αναλάμβαναν την ουσιαστική εφαρμογή των μέτρων αυτών. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν λαμβάνονταν ορισμένα μέτρα, έστω και αποσπασματικά, αφενός μεν για την εξαγωγή ορισμένων γεωργικών προϊόντων, που αποτελούσαν πηγή εισαγωγής πολύτιμου συναλλάγματος, αφετέρου δε για την επίτευξη της αυτάρκειας ορισμένων άλλων.

Βασική επιδίωξη της ελληνικής γεωργίας τη χρονική περίοδο μετά το 1910 ήταν η αύξηση της γεωργικής παραγωγής και η επίτευξη της αυτάρκειας, τόσο σε επίπεδο γεωργικής οικογένειας όσο και σε επίπεδο χώρας, εκτός από τις σταφίδες, τα σύκα, το λάδι και τον καπνό, που αποτελούσαν το 90% του συνόλου των εξαγωγών μας. Μάλιστα, με τις εξαγωγές των προϊόντων αυτών καλύπτονταν το μεγαλύτερο ποσοστό (από 55% μέχρι 65%) των αναγκαίων εισαγωγών σε γεωργικά προϊόντα (π.χ. σιτάρι, ζωοκομικά, ζάχαρη, ρύζι, φασόλια, βακαλάο, κλπ.). Πιο συγκεκριμένα η επιδιωχθείσα αυτάρκεια στηρίχθηκε από πλευράς φυτικής παραγωγής στα χειμερινά σιτηρά (πάνω από 60% της καλλιεργούμενης έκτασης), στην ελαιοκαλλιέργεια, στην αμπελοκαλλιέργεια και στην καπνοκαλλιέργεια, ενώ από πλευράς ζωικής παραγωγής στην αιγοπροβατοτροφία (ποιμενική και νομαδική). Πράγματι, με τους κλάδους αυτούς και ορισμένους άλλους επιδιώχθηκε η αυτάρκεια, με κορυφαία τη σιτάρκεια, που αποτελούσε τη βάση αφενός μεν του επισιτισμού του πληθυσμού της χώρας μας αφετέρου δε της εξασφάλισης ενός στοιχειώδους βιοτικού επιπέδου των ελλήνων γεωργών.

Είναι αλήθεια ότι η έναρξη (1917) και η ολοκλήρωση (1923) της εκτεταμένης αγροτικής μεταρρύθμισης (δηλ. της αναδιανομής των γεωργικών εκτάσεων της χώρας) θεωρήθηκε ως μία από τις πιο τολμηρές και ριζοσπαστικές στον κόσμο. Για το λόγο αυτόν, δικαίως χαρακτηρίστηκε από μεν τον Αλ. Παπαναστασίου, παλαιότερα, ως το μεγαλύτερο κοινωνικοοικονομικό πρόβλημα, που αντιμετώπισε επιτυχώς το ελληνικό κράτος από τη σύστασή του, από δε τον Γ. Μαυρογορδάτο, πρόσφατα, ως το μεγαλύτερο ειρηνικό επίτευγμα του νεοελληνικού κράτους. Κι αυτό γιατί αφενός μεν αποκαταστάθηκαν οι γηγενείς ακτήμονες γεωργοί, αφετέρου δε μετεγκαταστάθηκαν και αποκαταστάθηκαν περίπου 500.000 χιλ. γεωργοί, πρόσφυγες από την Τουρκία και άλλοι 125 χιλ. από Καύκασο, Βουλγαρία, Σερβία και Β. Ήπειρο. Όσον αφορά την ουσία της απαλλοτρίωσης των μεγάλων κτημάτων και τον κατακερματισμό των γεωργικών εκτάσεων, υπήρξε διαφορά απόψεων μεταξύ των Γ. Ζωγράφου και Αλ. Παπαναστασίου. Ο πρώτος προέβαλλε τα πλεονεκτήματα των μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, δίνοντας μεγάλη βαρύτητα στην οικονομική αποτελεσματικότητα αυτών. Ο δεύτερος, χωρίς να παραγνωρίζει τα πλεονεκτήματα των μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων προέβαλλε την πολιτική και κοινωνική αναγκαιότητα της δημιουργίας πολλών μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων¹, οπότε, με την εφαρμογή της αμειψισποράς αντί της αγρανάπαυσης και γενικά της εντατικοποίησης, ανοίγεται ο δρόμος της αυξημένης χρήσης εργασίας και κεφαλαίου. Πέραν όμως της αναγκαιότητας αυτής καθ' εαυτής της αγροτικής μεταρρύθμισης οι αποκατασταθέντες ακτήμονες απέκτησαν οικονομική και προπαντός κοινωνική ανεξαρτησία. Πάντως, με την αποκατάσταση των ακτημόνων γεωργών, τόσο των γηγενών όσο και των προσφύγων, λύθηκε μεν το γαιοκτητικό ζήτημα της χώρας, πλην όμως δεν

1. Των οποίων επακόλουθο ήταν η σύσταση δύο βασικών γεωργικών θεσμών αφενός της συνεταιριστικής οργάνωσης των γεωργών και αφετέρου της χρηματοπιστωτικής στήριξης αυτών.

λύθηκε αποτελεσματικά το γεωργικό πρόβλημα της χώρας, γνωστό και ως εισοδηματικό πρόβλημα, αν ληφθεί υπόψη ότι το κατά κεφαλήν γεωργικό εισόδημα είναι πολύ μικρότερο (περίπου υποτριπλάσιο) σε σύγκριση με το εγχώριο αστικό εισόδημα και το ευρωπαϊκό γεωργικό εισόδημα.

Θα πρέπει όμως για λόγους ιστορικούς να σημειωθεί ότι η αναδιανομή των γεωργικών εκτάσεων άρχισε έστω και υποτυπωδώς από τον Καποδίστρια για δύο κυρίως λόγους: α) διότι οι ακτήμονες κατέχοντες μερικά στρέμματα γης αποκτούσαν το δικαίωμα να ψηφίζουν αφού το τελευταίο ήταν συνδεδεμένο με την ύπαρξη ιδιοκτησίας και β) διότι πίστευε ότι η διανομή της γεωργικής έκτασης στους ακτήμονες αποτελούσε την αρχή προς την συνταγματικότητα και την εθνική ενότητα. Δυστυχώς τον πρόλαβε ο θάνατος πριν φέρει σε πέρας το ζήτημα αυτό. Το μόνο που πέτυχε ήταν να κατοχυρώσει με το ψήφισμα ΙΗ της 26 Αυγούστου 1830 την κυριότητα των ακτημόνων επί των καλυβών που διέμεναν και του συναφούς εδάφους. Η πρώτη όμως αξιοσημείωτη αναδιανομή των γεωργικών εκτάσεων στην παλαιά Ελλάδα (Πελοπόννησο και Στερεά) έγινε το 1871 με τη δημιουργία μικροϊδιοκτητών γεωργών. Το 1881 με την προσάρτηση της Θεσσαλίας η αναδιανομή των γαιών συνάντησε μεγάλες δυσκολίες λόγω της σύγκρουσης μεγαλοϊδιοκτητών (τσιφλικάδων) και ακτημόνων γεωργών (κολίγων). Το 1913 με την προσάρτηση της Μακεδονίας, πλούσιας σε γεωργική γη, άρχισε μια μεγάλη αγροτική μεταρρύθμιση το 1917 για να φθάσουμε στο 1922-23 όπου η αγροτική μεταρρύθμιση πήρε τεράστιες διαστάσεις και χρειάστηκε να ανασταλεί το άρθρο του Συντάγματος που προέβλεπε την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας. Η εκτεταμένη αγροτική μεταρρύθμιση την περίοδο αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι κατά τη γεωργική απογραφή του 1929 το 88% των γεωργών ήταν κάτοχοι της γεωργικής έκτασης που καλλιεργούσαν.

Μετά την ολοκλήρωση της προαναφερθείσας αγροτικής μεταρρύθμισης, άρχισε μια δύσκολη προσπάθεια προώθησης ορισμένων εντατικών καλλιεργειών (π.χ. βαμβάκι, καπνός ανατολικού τύπου, εσπεριδοειδή, οπωροφόρα, κλπ.). Κι αυτό για την εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο μέχρι τότε καλυπτόταν, όπως προαναφέρθηκε, κατά 60% και πλέον, κυρίως από τις σταφίδες (ως θετικό παρεπόμενο της κρίσης των γαλλικών αμπελώνων), αλλά και τα σύκα με τον καπνό, δηλ. προϊόντα μη απολύτως αναγκαία. Προς την κατεύθυνση αυτή σημαντική υπήρξε η συμβολή των προσφύγων, οι οποίοι με τον οικονομικό τους δυναμισμό αποδείχθηκαν περισσότερο πρόθυμοι από τους γηγενείς στο να υιοθετήσουν και να εφαρμόσουν την συνεχώς εισρέουσα στη γεωργία νέα τεχνολογία. Μάλιστα, χάρη στους πρόσφυγες, αυξήθηκε σημαντικά η καλλιέργεια του ανατολικού τύπου καπνού, ο οποίος την περίοδο από τα μέσα της 10ετίας του 1920 μέχρι το τέλος της 10ετίας του 1930 αποτέλεσε το κυριότερο εξαγωγικό μας προϊόν, αντικαθιστώντας στην πρώτη θέση τη σταφίδα. Πράγματι, ενώ οι εξαγωγές της σταφίδας κατείχαν μέχρι το 1920, την πρώτη θέση με ποσοστό 28% αντίθετα την 15ετία 1925-1940, το ποσοστό της μειώθηκε στο 12%, ενώ αυξήθηκε του καπνού στο 24%, πέραν του ότι εξασφάλιζε απασχόληση στην μεταπαραγωγική επεξεργασία του σε περίπου 40.000 εργατές. Για την επίτευξη της πολιτικής αυτής διατέθηκαν μεγάλα σχετικά ποσά από τον

κρατικό προϋπολογισμό², κυρίως για την εκτέλεση των αναγκαίων τεχνικών έργων υποδομής και ειδικότερα των εγγειοβελτιωτικών (αντιπλημμυρικών, αρδευτικών, στραγγιστικών, κλπ.). Αυτό κρίθηκε αναγκαίο, αν ληφθεί υπόψη ότι την εποχή εκείνη οι αρδευόμενες εκτάσεις, που αποτελούσαν τη βάση της εντατικής γεωργίας, δεν ξεπερνούσαν το 10% των καλλιεργούμενων εκτάσεων και πολλές καταστροφές στη γεωργική παραγωγή προξενούσαν οι πλημμύρες και τα νεροκρατούντα χωράφια.

Παρά όλα αυτά, στην προαναφερθείσα χρονική περίοδο (1910-1950) δεν μπορεί να γίνει λόγος για οργανωμένη και συστηματική γεωργία, αφού κύρια χαρακτηριστικά της ήταν το μικρό και πολυτεμαχισμένο μέγεθος (γύρω στα 35 στρέμματα με 3-10 τεμάχια) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, το υψηλό ποσοστό των απασχολούμενων (γύρω στο 60%) σ' αυτή, η χαμηλή τεχνικοοικονομική κατάρτιση των γεωργών, η μη χρησιμοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας (ντόπιες ποικιλίες φυτών και φυλές ζώων, ελάχιστη χρήση χημικών λιπασμάτων, πρωτόγονη χρήση μη δραστικών γεωργικών φαρμάκων, ανυπαρξία ουσιαστικά γεωργικών μηχανημάτων, πλην ορισμένων αλωνιστικών μηχανών, κλπ.) και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας. Στα προαναφερθέντα πρέπει να προστεθούν αφενός μεν η απουσία ολοκληρωμένης αγροτικής πολιτικής, αφετέρου δε η μη συστηματική οργάνωση της γεωργοτεχνικής και πολύ περισσότερο της γεωργοοικονομικής έρευνας. Ειδικότερα, τη δεκαετία 1941-1950 η ελληνική γεωργία παρουσίαζε την εικόνα υποβαθμισμένης γεωργίας, αφού κατά το πρώτο ήμισυ η λιγοστή γεωργική παραγωγή λεηλατήθηκε από τις δυνάμεις κατοχής, ενώ κατά το δεύτερο ήμισυ η άσκησή της ήταν πλημμελής, λόγω της συσσώρευσης μεγάλου μέρους του γεωργικού πληθυσμού στα αστικά κέντρα της χώρας, ως συνέπεια των εμφυλιακών πολεμικών συγκρούσεων.

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί ότι κατά τη χρονική αυτή περίοδο, η ελληνική γεωργία παρουσίαζε έντονα τα χαρακτηριστικά μιας καθυστερημένης γεωργίας αν ληφθεί υπόψη ότι στηρίζονταν αφενός μεν σε εκτατικές καλλιέργειες μικρών αποδόσεων και μικρής συμβολής στη διαμόρφωση της ακαθάριστης αξίας της γεωργικής παραγωγής και αφετέρου στην εκτατική αιγοπροβατοτροφία. Κι αυτό λόγω του ξηροθερμικού κλίματος, που χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής Ελλάδος, της μέτριας έως μικρής γονιμότητας των εδαφών, της έλλειψης επενδύσεων κυρίως σε στραγγιστικά και αρδευτικά έργα και της χρήσης παραδοσιακής τεχνολογίας πέραν των εγγενών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας. Δεν πρέπει όμως να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι παρά τις αντίξοες εδαφοκλιματικές συνθήκες και την πτωχεία σε φυσικούς πόρους της χώρας μας, την περίοδο αυτή συντελέσθηκε σημαντική γεωργική πρόοδος, πέραν της αποκατάστασης των γηγενών ακτημόνων και των προσφύγων. **Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή παρατηρήθηκε: α) αύξηση της καλλιεργούμενης έκτασης, με την απόδοση στη γεωργία νέων εδαφών, β) αύξηση της γεωργικής παραγωγής με τη βελτίωση των καλλιεργητικών μεθόδων και τεχνικών, γ) οικονομική ενίσχυση και χρηματοδοτική διευκόλυνση των παραγωγών και δ) δασμολογική προστασία των γεωργικών προϊόντων, με**

2. Υπολογίζεται ότι τη 10ετία 1925-1935 διατέθηκαν περί τα 8 δισεκατομμύρια δραχμές.

κύριο προσανατολισμό τη στήριξη της σιτοπαραγωγής, η οποία αποτελούσε τη βάση του επισιτισμού της χώρας. Τα αποτελέσματα της συντελεσθείσας προόδου κατά την προαναφερθείσα περίοδο φάνηκαν περισσότερο την περίοδο μετά το 1950.

1.2. Η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1950-1980

Όταν λέμε η ελληνική γεωργία κατά τη χρονική περίοδο 1950-1980 εννοούμε ουσιαστικά εκείνη που αρχίζει μετά το πέρας του εμφυλίου και τελειώνει με την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Την περίοδο αυτή, συνεχίστηκε η εφαρμογή του οργανωτικού πλαισίου της ελληνικής γεωργίας, που είχε θεσμοθετηθεί την περίοδο του μεσοπολέμου, με τον έντονο κρατικό παρεμβατισμό και προστατευτισμό, αφού κύριος στόχος εξακολουθούσε να είναι η αύξηση της παραγωγής, η επίτευξη της διατροφικής αυτάρκειας και η καταπολέμηση της φτώχειας του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών. Με άλλα λόγια, κεντρική επιδίωξη της αγροτικής μας πολιτικής ήταν η αύξηση της παραγωγής γνωστών γεωργικών προϊόντων και η προώθηση της παραγωγής νέων γεωργικών προϊόντων. Πράγματι, η γεωργική παραγωγή παρουσίασε, την περίοδο αυτή, σημαντική βελτίωση χάρις στον εκσυγχρονισμό των μεθόδων καλλιέργειας των φυτών και εκτροφής των ζώων, στη χρήση, σε ευρεία κλίμακα, σύγχρονης βιολογικής, χημικής και μηχανικής τεχνολογίας και στη σημαντική συμβολή των γεωπόνων της χώρας μας. Αποτέλεσμα αυτών υπήρξε όχι απλώς η επίτευξη της αυτάρκειας για τα περισσότερα γεωργικά μας προϊόντα, αλλά και η δημιουργία πλεονασμάτων για ορισμένα απ' αυτά. Μάλιστα υπολογίστηκε ότι τη χρονική περίοδο 1951-1963 η γεωργική παραγωγή αυξήθηκε κατά 65% περίπου, η οποία εκτιμάται ότι ανέρχονταν σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η παραγωγή του σίτου, όπου η χώρα μας από εισαγωγική μετατράπηκε σε εξαγωγική, του αραβοσίτου, του βάμβακος, των τεύτλων και ορισμένων οπωροκηπευτικών, πέραν, εννοείται, του ελαιολάδου, του καπνού, των ξερών σύκων και της σταφίδας. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η αύξηση της ελληνικής γεωργικής παραγωγής κατά την περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκε υπό καθεστώς δασμολογικής προστασίας, που σήμαινε ευκολία παραγωγής αλλά δυσκολία εξαγωγής.

Η δυσκολία προώθησης των πλεονασμάτων ορισμένων γεωργικών προϊόντων στην ευρωπαϊκή και στη διεθνή αγορά, λόγω μη βελτίωσης της τυποποίησης και γενικά της εμπορίας αυτών, συνετέλεσε στη σημαντική μείωση των τιμών τους, στην εσωτερική και εξωτερική αγορά. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να μην παρατηρηθεί ουσιαστική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των γεωργών παρά την αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Αυτό σήμαινε ότι ο κύκλος της μορφής αυτής επενδύσεων έκλεισε με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί στασιμότητα νέων επενδύσεων στη γεωργία, αφού δεν υπήρχε ένδειξη προς τα πού έπρεπε να στραφούν οι επενδύσεις αυτές. Το γεγονός αυτό επηρέασε τη στάση των γεωργών, οι οποίοι, έχοντας τη δυνατότητα να μετακινηθούν, απομακρύνθηκαν κατά μεγάλο ποσοστό από τα χωριά τους, είτε προς τα αστικά κέντρα της χώρας, είτε προς το εξωτερικό. Υπολογίζεται ότι μέσα στις δεκαετίες του 1950 και του

1960, απομακρύνθηκε περίπου το 50% του προπολεμικού ενεργού γεωργικού πληθυσμού, κυρίως από τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας. **Με άλλα λόγια, αντί η χώρα μας να εξάγει γεωργικά προϊόντα και μάλιστα υψηλών απαιτήσεων σε εργασία (π.χ. καπνό, βαμβάκι, οπωροκηπευτικά, κλπ.) αντίθετα έκανε εξαγωγή εργατικών χεριών.**

Η βελτίωση του εισοδήματος εκείνων των γεωργών που παρέμειναν στη γεωργία ήταν δυνατή με τη δημιουργία οργανωμένων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με πρώτη προϋπόθεση την αύξηση του μεγέθους τους, ανάλογα με τον τύπο παραγωγής τους. Η αύξηση του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ήταν δυνατή είτε με άμεση, είτε με έμμεση μεταβίβαση των εκτάσεων των γεωργών που αποχώρησαν από τη γεωργία. Η άμεση μεταβίβαση δεν κατέστη, όμως, δυνατή, λόγω του ισχύοντος στη χώρα μας καθεστώτος της ατομικής ιδιοκτησίας και της αποτυχίας δημιουργίας Τράπεζας Γης, που θα μπορούσε να αγοράζει τις σχολάζουσες γαίες και να τις μεταβιβάζει με ευνοϊκούς όρους σε συγγενείς ή γειτνιάζοντες γεωργούς (π.χ. με επιδότηση μέχρι 80% των επιτοκίων δανεισμού). Απεναντίας, γεωργικές εκτάσεις αυτών που αποχώρησαν οριστικά από τη γεωργία μεταβιβάστηκαν σε μη γεωργούς, επειδή είχαν τη δυνατότητα να προσφέρουν μεγάλα ποσά για την απόκτησή τους. Προς την κατεύθυνση αυτή αρνητικά επέδρασε αφενός μεν η αδυναμία της Αγροτικής Τράπεζας να χορηγεί δάνεια για την αγορά γης λόγω απαγορευτικής διάταξης στο καταστατικό της, αφετέρου δε η ανυπαρξία νόμου που να μην επιτρέπει τη μεταβίβαση γαιών σε αγοραστή που δεν τις καλλιεργεί αυτοπροσώπως (όπως ισχύει στη Σουηδία από το 1955), αλλά για την επικερδή επένδυση κεφαλαίων δια μέσου της ενοικίασης των αγοραζόμενων γαιών. Το τελευταίο αυτό συνετέλεσε στην αύξηση των ενοικίων των καλλιεργούμενων εκτάσεων σε αφύσικα υψηλές τιμές. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ενοικίου μιας καλής ποιότητας γεωργικής έκτασης στη Θεσσαλία για βαμβακοκαλλιέργεια, το οποίο αρχίζει από 25% και φθάνει μέχρι 50% της ακαθάριστης αξίας του παραγόμενου προϊόντος. Και μάλιστα το ενοίκιο αυτό μεταφέρεται εκτός γεωργίας, αφού ο ιδιοκτήτης της ενοικιαζόμενης γεωργικής γης κατοικεί και εργάζεται σε τομείς που δεν σχετίζονται με τον γεωργικό τομέα. Από την άλλη πλευρά, η έμμεση μεταβίβαση είχε προσωρινό χαρακτήρα, αφού γίνετο με τη μορφή ενοικίασης για περιορισμένο κάθε φορά χρόνο³. Ο τρόπος αυτός μεταβίβασης όχι μόνο δεν βελτίωσε τη δομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αλλά τουναντίον οδήγησε τους ενοικιαστές σε ληστρική εκμετάλλευση του εδάφους, με αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση της παραγωγικότητας αυτού. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η διατήρηση του μικρού και πολυτεμαχισμένου μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται οικονομικά η χρήση μεγάλης αξίας γεωργική τεχνολογία, της οποίας η απόκτηση διά μέσου της Αγροτικής Τράπεζας κόστιζε ακριβά στους παραγωγούς. Η προσπάθεια αντιμετώπισης μερικώς του προβλήματος

3. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 50% της καλλιεργούμενης έκτασης στη χώρα μας είναι ενοικιαζόμενη.

του μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων διαμέσου του αναδασμού και της ομαδικής καλλιέργειας των φυτών και εκτροφής των ζώων δεν απέδωσε τα αναμενόμενα, διότι από τους δύο αυτούς θεσμούς, ο μεν πρώτος όχι μόνο κινήθηκε βραδύτατα αλλά και δεν συνεχίστηκε, ο δε δεύτερος δεν κατόρθωσε να επιβιώσει, λόγω της ιδιοσυγκρασίας των ελλήνων παραγωγών.

Στη διαμορφωθείσα κατάσταση, η Πολιτεία, αντί να δώσει έμφαση στην επέκταση των αναγκαίων εγγειοβελτιωτικών έργων, στην αναδιάρθρωση των κλάδων φυτικής και ζωικής παραγωγής και στην αρτιότερη επαγγελματική εκπαίδευση και τεχνικοοικονομική κατάρτιση των παραγωγών, προτίμησε την ευκολότερη λύση των επιδοτήσεων και των εισοδηματικών ενισχύσεων από τον κρατικό προϋπολογισμό. Κι αυτό για να σμικρύνει τη διαφορά μεταξύ γεωργικού και αστικού εισοδήματος, ώστε να συγκρατήσει στον γεωργικό τομέα όσο το δυνατόν περισσότερο ενεργό πληθυσμό. Παράλληλα με τις επιδοτήσεις και εισοδηματικές ενισχύσεις, προχώρησε και στη δημιουργία Ειδικών Οργανισμών (π.χ. ΕΟΚ, ΕΟΒ, ΑΣΟ, ΕΒΖ) και στην ανάθεση σχετικών αρμοδιοτήτων σε εθνικού επιπέδου συνεταιριστικές οργανώσεις (π.χ. ΚΥΔΕΠ, Ελαιουργική, κλπ.) για την προστασία των γεωργικών προϊόντων. **Η πολιτική των επιδοτήσεων και εισοδηματικών ενισχύσεων αποτέλεσε το χαρακτηριστικότερο και συγκλονιστικότερο παράδειγμα αποτυχίας της κρατικής παρέμβασης στο να προωθήσει τη γεωργία σε ανώτερα επίπεδα ανάπτυξης.** Κι αυτό γιατί η πολιτική αυτή έφερε στην επιφάνεια τις διαρθρωτικές και οργανωτικές αδυναμίες της γεωργίας μας, αφού δημιουργήθηκαν για ορισμένα φυτικά προϊόντα πλεονάσματα και για ορισμένα ζωικά προϊόντα μεγαλύτερα ελλείμματα. Αποτέλεσμα αυτών ήταν τα μεν πρώτα να επιδοτούνται προς εξαγωγή (λόγω δασμολογικών φραγμών εκ μέρους των χωρών εισαγωγής), δηλ. το κράτος παρείχε οικονομικές ενισχύσεις στους εξαγωγείς για να προσφέρουν τα φυτικά προϊόντα σε ανταγωνιστικές τιμές στις εξωτερικές αγορές, τα δε δεύτερα να απαιτούν την εξαγωγή πολυτίμου συναλλάγματος για την εισαγωγή τους. Το τελευταίο αυτό συνετέλεσε στη διεύρυνση της διαφοράς μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής ως ποσοστό του ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος που ανάγκασε τη Πολιτεία να λάβει μέτρα ενίσχυσης του τομέα ζωικής παραγωγής, δηλ. να προχωρήσει στη δημιουργία ορισμένων πτηνοτροφικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων οικογενειακής και επιχειρηματικής μορφής, με δάνεια που δόθηκαν από την Αγροτική Τράπεζα.

Στην πτηνοτροφία δημιουργήθηκαν αυγοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις κυρίως οικογενειακής μορφής και κρεατοπαραγωγικές εκμεταλλεύσεις τόσο οικογενειακής (συνδεδεμένες κυρίως με πτηνοτροφικούς συνεταιρισμούς ή αντίστοιχες ιδιωτικές εταιρείες), όσο και επιχειρηματικής μορφής. Η δημιουργία των εκμεταλλεύσεων αυτών απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού επιτεύχθηκε αυτάρκεια σε αυγά και κρέας πουλερικών και σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν και εξαγωγές. Κάτι ανάλογο επιτεύχθηκε και στην κτηνοτροφία, με τη δημιουργία τόσο χοιροτροφικών μονάδων επιχειρηματικής κυρίως μορφής, με τις οποίες καλύφθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι ανάγκες μας σε χοιρινό κρέας, αν και αυξήθηκε η κατανάλωση, όσο και οργανωμένων μονάδων γαλακτοπαρα-

γωγής και αντίστοιχων μονάδων κρεατοπαραγωγής βιομηχανικού τύπου πάχυνσης, με τις οποίες καλύφθηκαν μερικώς οι ανάγκες μας σε αγελαδινό γάλα και βόειο κρέας. Η μη πλήρης κάλυψη σε αγελαδινό γάλα και βόειο κρέας οφείλεται στην έλλειψη αφενός μεν εδαφών για την καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών για καρπό και χόρτο, αφετέρου δε βοσκοτόπων και λειμώνων στις πεδινές κυρίως περιοχές. Αντίθετα, οι ανάγκες μας σε αιγοπρόβειο γάλα και κρέας καλύφθηκαν πλήρως από την ποιμενική και νομαδική αιγοπροβατοτροφία, η οποία στηριζόταν και εξακολουθεί να στηρίζεται στην αξιοποίηση των ημιορεινών και ορεινών βοσκοτόπων. Η συνεχής, όμως, μείωση της έκτασης των βοσκοτόπων και ακόμα περισσότερο της βοσκοϊκανότητας αυτών τείνει να αντιμετωπισθεί με τη στροφή μερικώς της ποιμενικής αιγοπροβατοτροφίας σε σταβλισμένη, με υψηλής παραγωγικότητας προβατίνες και αίγες και συνεπώς αξιοποίησης των υπάρχοντων βοσκοτόπων αποκλειστικά από τη μετακινούμενη αιγοπροβατοτροφία.

Από την αρχή της 10ετίας του 1960, η ελληνική πολιτεία είχε θέσει ως στόχο της να γίνει μέλος της νεοσυσταθείσας (1957) Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), διότι πίστευε ότι με τον τρόπο αυτό θα επιτύγχανε την αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας, την εξασφάλιση ενός σταθερού εισοδήματος στους γεωργούς, τη συγκράτηση των τιμών των γεωργικών προϊόντων σε ικανοποιητικό επίπεδο και την απρόσκοπτη διακίνηση των γεωργικών προϊόντων. Για το σκοπό αυτό ζήτησε και πέτυχε τη σύνδεση της με την Ε.Ο.Κ. υπογράφοντας σχετική συμφωνία στις 9 Ιουλίου 1961, η οποία τέθηκε σε ισχύ από 1^{ης} Νοεμβρίου 1962. Η Συμφωνία Σύνδεσης προέβλεπε 22ετή μεταβατική περίοδο (δηλ. μέχρι το 1984), κατά την οποία τα δύο μέρη έπρεπε να εκπληρώσουν όλες τις ανειλημμένες από τη συμφωνία αυτή υποχρεώσεις τους. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα έπρεπε να υλοποιήσει όλες τις θεσμικές αλλαγές που είναι αναγκαίες για να εξομαλύνει τις υπάρχουσες διαφορές με τις χώρες της Κοινότητας στο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, με τελικό στόχο την οριστική ένταξή της σ' αυτή. Από την άλλη πλευρά, η Κοινότητα είχε αναλάβει την υποχρέωση να βοηθήσει οικονομικά τη χώρα μας στην προσαρμογή της προς τις οικονομίες των χωρών μελών της. Μάλιστα, η Συμφωνία Σύνδεσης προέβλεπε το ενδεχόμενο πλήρους ένταξης της χώρας μας στην Κοινότητα και πριν το 1984, εφόσον οι εξελίξεις της οικονομίας επέτρεπαν ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι την εποχή της Σύνδεσης της χώρας μας με την Ε.Ο.Κ. επικρατούσε η άποψη ότι ο γεωργικός τομέας θα επωφελείτο περισσότερο από κάθε άλλον τομέα της συνολικής μας οικονομίας. Κι αυτό γιατί εθεωρείτο ο πιο αναπτυγμένος, αν ληφθεί υπόψη ότι κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος του εξαγωγικού εμπορίου της χώρας μας. Όπως όμως αναφέρθηκε στην αρχή της ειρηνένης περιόδου η ανάπτυξη αυτή ήταν τεχνητή, διότι είχε δημιουργηθεί υπό καθεστώς δασμολογικής προστασίας και όχι στα πλαίσια μιας ανταγωνιστικής γεωργίας. Αυτό σήμαινε ότι κατά τη χρονική περίοδο της Σύνδεσης έπρεπε η ελληνική γεωργία να προσαρμοσθεί στις συνθήκες τουλάχιστον της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, πράγμα που δεν είχε γίνει μέχρι το 1974. Βέβαια, μετά τη Σύνδεσή μας με την Ε.Ο.Κ. (1962), επακολούθησαν ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις, με αποκορύφωμα τη δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου 1967, η οποία διήρκεσε

μια 7ετία. Μετά το 1974, η χώρα μας, αντί να συνεχίσει τις προσπάθειες προσαρμογής που απέρρεαν από την αρχική Συμφωνία Σύνδεσης τουλάχιστον μέχρι το 1984, επιδίωξε την σύντομη πλήρη ένταξή της στην Ε.Ο.Κ., κυρίως για πολιτικούς λόγους. Αυτό επιβεβαιώνεται από την αρνητική μάλλον γνωμοδότηση της επιτροπής εμπειρογνομόνων προς το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ο.Κ. τον Ιανουάριο του 1976 για το θέμα της ένταξης, παρά τις παρουσιασθείσες αισιόδοξες προβλέψεις από τις αρμόδιες αρχές της χώρας μας, ότι η προσαρμογή θα επιτευχθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα, δηλ. κατά τη μεταβατική περίοδο. Στην ουσία η γνωμοδότηση υποστήριζε ότι η ένταξη της Ελλάδας έπρεπε να αναβληθεί εξαιτίας της οικονομικής της καθυστέρησης, της πολιτικής της αστάθειας και των τεταμένων σχέσεων της με την Τουρκία.

Η προαναφερθείσα αρνητική μάλλον γνωμοδότηση στηριζόταν, πέραν των προαναφερθέντων και στο γεγονός ότι κατά τη 10ετία του 1970 παρατηρήθηκε ανισορροπία μεταξύ εσόδων και δαπανών στον κοινοτικό προϋπολογισμό, η οποία ανάγκασε τους φορείς της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής να προβούν στην εκλογίκευση των δαπανών, στην καθιέρωση των ποσοστώσεων, στην επιβολή της εισφοράς συνυπευθυνότητας, κλπ. Αποτέλεσμα των τελευταίων, ήταν να συνταχθεί ένα μνημόνιο αναδιάρθρωσης της γεωργίας της Ε.Ο.Κ. (Memorandum of the Reform of Agriculture in the E.E.C.), γνωστό ως σχέδιο Mansholt, σύμφωνα με το οποίο προβλέπονταν, σε Κοινοτικό επίπεδο, μείωση της καλλιεργούμενης έκτασης των φυτών και του αριθμού των εκτρεφόμενων παραγωγικών ζώων, αναδιάρθρωση της γεωργικής παραγωγής και βελτίωση της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων δηλ. συρρίκνωση του γεωργικού τομέα. Αν και το Σχέδιο Mansholt συνάντησε σοβαρές αντιδράσεις μεταξύ των κρατών-μελών, εν τούτοις αποτέλεσε τη βάση των εκδοθεισών Οδηγιών για τις πρώτες κοινωνικοδιαρθρωτικές αποφάσεις της γεωργίας της Ε.Ο.Κ. Παρά τα προαναφερθέντα και την αρνητική μάλλον γνωμοδότηση της επιτροπής εμπειρογνομόνων στο ελληνικό αίτημα το Συμβούλιο Υπουργών με μια άνευ προηγουμένου κίνηση απέρριψε ομόφωνα τη γνωμοδότηση της Επιτροπής και αποφάσισε να κάνει δεκτό το αίτημα της Ελλάδος για πλήρη ένταξή της στην Ε.Ο.Κ., με το αιτιολογικό ότι είχε τη δημοκρατική υποχρέωση να στηρίξει την Ελλάδα στην προσπάθειά της να ξεφύγει από την πολύπλευρη οικονομικοπολιτική κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΞΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΗ ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΑΙ ΙΕΡΑΡΧΗΣΗ ΤΟΥΣ

Από τους προαναφερθέντες άξονες και μηχανισμούς ως βάση ανάκαμψης της ελληνικής γεωργίας, άλλοι μεν μπορούν να ενεργοποιηθούν και εφαρμοσθούν άμεσα, δηλ. στη βραχυχρόνια περίοδο, ενώ για άλλους θα χρειασθεί μια περίοδος ορισμένων ετών για να αρχίσουν να αποδίδουν. Παράλληλα, γίνεται προσπάθεια ιεράρχησής τους, ανεξάρτητα από τη χρονική περίοδο εφαρμογής τους.

1. Άξονες και μηχανισμοί ανασυγκρότησης της γεωργίας μας που πρέπει και μπορούν να ενεργοποιηθούν και εφαρμοσθούν άμεσα, δηλ. στη βραχυχρόνια περίοδο

Το Υπουργείο Γεωργίας, ως επιτελικός οργανισμός, είναι ένας από τους άξονες που μπορούν και πρέπει να λειτουργήσουν σε βραχύ σχετικά χρονικό διάστημα. Για να επιτευχθεί αυτό, πρώτο μέλημα του Υπουργείου πρέπει να είναι η σύσταση μιας επιτροπής εμπειρογνομόνων, που θα σχεδιάσει και προτείνει την κατάλληλη διοικητική μεταρρύθμιση, δηλ. την αναδιοργάνωση των υπηρεσιών του, με τον περιορισμό ορισμένων γραφειοκρατικών υπηρεσιών και την ανάπτυξη των αναγκαίων επιτελικών υπηρεσιών και την κατάλληλη στελέχωση αυτών. Μάλιστα, η σημερινή οικονομική κρίση που περνάει η χώρα μας και η ανάγκη αναδιοργάνωσης όλων των υπηρεσιών του Κράτους, αποτελεί μοναδική ευκαιρία για μια τέτοια διοικητική μεταρρύθμιση του ειρημένου Υπουργείου. Από την άλλη πλευρά, το Υπουργείο αυτό, ως οργανισμός εκτέλεσης έργων υποδομής, πρέπει να προωθήσει τα εγγειοβελτιωτικά, αφού διαθέτει οργανωμένη Υπηρεσία, που λειτουργεί από μακρόν χρόνον. Εκείνο που χρειάζεται είναι ένα χρονοδιάγραμμα προτεραιοτήτων και η ενίσχυσή του οικονομικά, δια μέσου του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων.

Στη βραχυχρόνια περίοδο πρέπει να ενταχθεί και το πιστωτικό ίδρυμα με κύριο προσανατολισμό τη χρηματοδότηση της γεωργίας μας, είτε ως αυτοτελές ίδρυμα είτε ως ανεξάρτητη διεύθυνση στα πλαίσια υπάρχουσας Τράπεζας. Κι αυτό λόγω της μεγάλης σημασίας του για την αναδιοργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Η γεωργοτεχνική έρευνα είναι ένας μηχανισμός άμεσης εφαρμογής, αφού ήδη λειτουργεί από πολλές 10ετίες. Εκείνο, όμως, που χρειάζεται είναι ένας προγραμματισμός

και συντονισμός της ειρηνένης έρευνας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της γεωργίας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, η έρευνα αυτή να σχεδιάζεται από την Κεντρική Υπηρεσία και τα Περιφερειακά Ερευνητικά Ιδρύματα του ΕΘΙΑΓΕ, σε συνεργασία με τις Γεωπονικές Σχολές και να αναφέρεται πρωτίστως σε θέματα που απαιτούν άμεση λύση.

Ο γεωπόνος, τόσο ως σύμβουλος οργάνωσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων όσο και ως σύμβουλος εφαρμογής των αποτελεσμάτων της γεωργικής έρευνας σε επίπεδο παραγωγών, μπορεί να αρχίσει να λειτουργεί αμέσως μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση της Κεντρικής Υπηρεσίας και των Περιφερειακών Υπηρεσιών του Υπουργείου Γεωργίας. Στους βραχυχρόνιους άξονες ανάκαμψης της ελληνικής γεωργίας, περιλαμβάνεται, πέραν του προαναφερθέντος γεωπόνου, αφενός μεν ο παραγωγός ως διευθύνων ατομική ή ομαδική γεωργική εκμετάλλευση, αφετέρου δε οι συνεταιριστικές και συνδικαλιστικές γεωργικές οργανώσεις υπό τις διάφορες μορφές τους, κυρίως ως φορείς οργάνωσης του εμπορίου (εσωτερικού και εξωτερικού) των γεωργικών προϊόντων και προώθησης των επαγγελματικών συμφερόντων των παραγωγών.

2. Άξονες και μηχανισμοί ανασυγκρότησης της γεωργίας μας που μπορούν να ενεργοποιηθούν και εφαρμοσθούν μετά παρέλευση ορισμένου χρόνου, δηλ. στη μακροχρόνια περίοδο

Βασικό μηχανισμό ανασυγκρότησης της ελληνικής γεωργίας αποτελεί αναμφίβολα η οργάνωση της γεωργοοικονομικής έρευνας σε πανελλήνια κλίμακα. Κι αυτό γιατί ο προσδιορισμός του κόστους παραγωγής των φυτικών και ζωικών προϊόντων κατά περιοχές, μέγεθος γεωργικών εκμεταλλεύσεων και βαθμό εντατικοποίησης και εκμηχάνισης αυτών, αποτελεί τη βάση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας μας. Πέραν αυτού και η δημιουργία των τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά περιοχές, εξασφαλίζει την αξιοποίηση των υπάρχοντων εδαφοκλιματικών και τεχνικοοικονομικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Από την άλλη πλευρά, ο έλεγχος της οικονομικότητας των προτεινόμενων βελτιώσεων από τα γεωργοτεχνικά ερευνητικά ιδρύματα, προλαμβάνει τυχόν διολισθήσεις προς λανθασμένες λύσεις γεωργοτεχνικών προβλημάτων. Η οργάνωση της γεωργοοικονομικής έρευνας σε εθνικό επίπεδο, κατατάσσεται στους μηχανισμούς απόδοσης στη μακροχρόνια περίοδο, αφενός μεν διότι δεν υπάρχει προηγούμενη εμπειρία στην Ελλάδα, ανάλογη με εκείνη της γεωργοτεχνικής έρευνας, αφετέρου δε διότι χρειάζεται χρόνος (τουλάχιστον μια 5ετία) για να εξαχθούν αξιόπιστα αποτελέσματα και συμπεράσματα. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν μπορούν να αξιοποιηθούν ορισμένα αποτελέσματα σε βραχύτερο χρονικό διάστημα.

Στους μηχανισμούς μακροχρόνιας περιόδου ανάκαμψης της ελληνικής γεωργίας, μπορεί να περιληφθεί και το μέρος της γεωργοτεχνικής έρευνας που μελετά βασικά προβλήματα φυτικής και ζωικής παραγωγής, για τα οποία είναι δύσκολο να εξαχθούν τελικά συμπεράσματα στη βραχυχρόνια περίοδο. Τέλος, στη μακροχρόνια περί-

οδο πρέπει να ενταχθεί το εγγειοδιαρθρωτικό πρόβλημα και η διάνοιξη και βελτίωση του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας.

3. Άξονες και μηχανισμοί πρώτιστης προτεραιότητας για την ανασυγκρότηση της γεωργίας μας

Από την αναλυτική παρουσίαση των τριών αξόνων και των πέντε μηχανισμών, φάνηκε η σημασία καθενός απ' αυτούς για την αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωργίας. Χωρίς να αμφισβητείται η συμβολή καθενός των αξόνων και των μηχανισμών στην ανασυγκρότηση της γεωργίας, γίνεται προσπάθεια ιεράρχησής τους, ανεξάρτητα χρονικής περιόδου εφαρμογής τους. Κι αυτό γιατί πιστεύουμε ότι ορισμένοι απ' αυτούς έχουν υπό τις ελληνικές συνθήκες μεγαλύτερη βαρύτητα και προτεραιότητα έναντι άλλων, όσον αφορά τις προϋποθέσεις επιτυχούς αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας. Πιο συγκεκριμένα, η όλη προσπάθεια πρέπει να ξεκινήσει από το Υπουργείο Γεωργίας, δηλ. από την αναδιοργάνωσή του, για να μπορέσει να ανταποκριθεί στο ρόλο του ως επιτελικού οργανισμού, που είναι η κινητοποίηση και ο συντονισμός όλων των επιστημονικών και παραγωγικών δυνάμεων της χώρας. Για το σκοπό αυτό, το Υπουργείο Γεωργίας, ως επιτελικός οργανισμός, πρέπει να δώσει προτεραιότητα και μεγαλύτερη βαρύτητα στη γεωργική έρευνα, όχι μόνο σε ότι αφορά τη μελέτη των ζωτικών προβλημάτων του γεωργικού τομέα αλλά και στη συστηματική οργάνωση της αμφίπλευρης μεταφοράς των αποτελεσμάτων της γεωργικής έρευνας στην παραγωγή και των προβλημάτων της παραγωγής στη γεωργική έρευνα. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να θέσει ως βασικό στόχο του, αφενός τη συνεχή ενημέρωση τόσο των γεωπόνων όσο και των φορέων της γεωργικής παραγωγής και της διάθεσης αυτής πάνω στα επιτεύγματα της γεωπονικής επιστήμης, ως αναγκαία προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή του εκάστοτε συντασσόμενου προγράμματος γεωργικής ανάπτυξης της χώρας και αφετέρου τον συντονισμό της δράσης των φορέων της πρωτογενούς και δευτερογενούς γεωργικής παραγωγής.

Χωρίς να παραγνωρίζεται η σπουδαιότητα της ύπαρξης άφθονων φυσικών πόρων (π.χ. έδαφος, νερό, κλπ.) και ανάλογων πιστώσεων για τη σύνταξη ρεαλιστικού προγράμματος γεωργικής ανάπτυξης, εν τούτοις πιστεύεται ότι πρωταρχικό ρόλο στη γεωργική ανάπτυξη της χώρας παίζουν αφενός μεν αυτοί που δημιουργούν τη συνεχώς βελτιούμενη τεχνολογία στην ημεδαπή ή προσαρμόζουν στις συνθήκες της χώρας τη συνεχώς βελτιούμενη τεχνολογία στην αλλοδαπή και αφετέρου αυτοί που καλούνται να την εφαρμόσουν. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι χώρες με άφθονους φυσικούς πόρους παραμένουν υπανάπτυκτες και χώρες με περιορισμένους φυσικούς πόρους έχουν κάνει τεράστια άλματα γεωργικής προόδου, χάρις στην αναπτυγμένη γεωργική έρευνα και τεχνολογία, την οργάνωση της γεωργικής παραγωγής και της διάθεσης αυτής και την υψηλής στάθμης κατάρτιση γεωπόνων και γεωργών. Ειδικότερα στη χώρα μας έχουν διατεθεί κατά καιρούς αξιόλογες πιστώσεις για την ανάπτυξη της γεωργί-

ας, χωρίς ανάλογα αποτελέσματα, λόγω ακριβώς της έλλειψης οργάνωσης και συντονισμού της γεωργικής έρευνας και εκπαίδευσης. Εξ άλλου είναι διαχρονικά διαπιστωμένο, ότι στο τελευταίο αυτό υστερούμε σημαντικά έναντι των γεωργικά πιο αναπτυγμένων χωρών.

Είναι αλήθεια ότι η γεωργική έρευνα και ειδικότερα η γεωργοτεχνική έχει επιτελέσει αξιόλογο έργο στη χώρα μας, τόσο κατά το πρώτο πολύ δε περισσότερο κατά το δεύτερο ήμισυ του περασμένου αιώνα αλλά και κατά την πρώτη 15ετία αυτού που διανύουμε. Εκείνο όμως που έχει επισημανθεί κατά καιρούς, είναι η έλλειψη προγραμματισμού και συντονισμού. Ο μεν προγραμματισμός αναφέρεται στην απουσία οργάνου που να καθορίζει τους στόχους της γεωργικής έρευνας και να τους ιεραρχεί, ο δε συντονισμός συνδέεται με την μη αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της, αφού δεν υπάρχει όργανο που να εξασφαλίζει τη συνεχή και απρόσκοπτη μεταφορά τους προς άμεση εφαρμογή. Αυτά υποδεικνύουν την ανάγκη αφενός μεν της ενεργοποίησης του Εθνικού Συμβουλίου Γεωργικών Ερευνών και αφετέρου της επαναδραστηριοποίησης της Υπηρεσίας Γεωργικών Εφαρμογών και Εκπαίδευσης. Αν η γεωργοτεχνική έρευνα σε εθνικό επίπεδο παρουσιάζεται ελλιπής από πλευράς προγραμματισμού και συντονισμού, η γεωργοοικονομική έρευνα σε πανελλήνια κλίμακα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ουσιαστικά ανύπαρκτη. Κι αυτό γιατί η αξιολογή έρευνα ορισμένων ιδρυμάτων και ατόμων δεν αγκαλιάζει ολόκληρη τη γεωργική οικονομία της χώρας και δεν εξασφαλίζει συνεχή ροή ερευνητικών αποτελεσμάτων. Και όμως η οργάνωση της γεωργοοικονομικής έρευνας σε πανελλήνια κλίμακα είναι ιστορική ανάγκη, διότι εκτός των άλλων κατευθύνει τη γεωργοτεχνική έρευνα προς τον ορθό δρόμο, ενώ παράλληλα ελέγχει την παραγωγικότητα και οικονομικότητα της εισαγόμενης γεωργικής τεχνολογίας.

Τα επιτεύγματα της γεωργοτεχνικής και γεωργοοικονομικής έρευνας, υπό μορφή νέας τεχνολογίας ή άριστου συνδυασμού των διαθέσιμων πηγών παραγωγής, δεν θα αποδώσουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα εφόσον δεν διοχετευθούν σωστά προς τους τελικούς φορείς της παραγωγής και εφόσον οι τελευταίοι δεν είναι σε θέση να τα εφαρμόσουν. Αυτό μας οδηγεί στο θέμα της γεωπονικής και γεωργικής εκπαίδευσης, η οποία αφενός μεν πρέπει να είναι υψηλής στάθμης, αφετέρου δε να διοχετεύεται συνεχώς δια μέσου της μετεκπαίδευσης. **Πράγματι, η γεωπονική επιστήμη και έρευνα συνεχώς διευρύνεται και εμβαθύνεται και για το λόγο αυτό απαιτεί ειδίκευση και περιοδική μετεκπαίδευση των γεωπόνων γεωργικών εφαρμογών, ώστε να είναι ικανοί να αφομοιώνουν τη σύγχρονη γεωπονική γνώση και έρευνα και να τη μεταφέρουν κατά τρόπο κατανοητό στους παραγωγούς. Από την άλλη πλευρά, οι παραγωγοί, ως τελικοί αποδέκτες της γεωπονικής γνώσης και έρευνας, πρέπει να αποκτήσουν την ανάλογη τεχνικοοικονομική κατάρτιση για να μπορούν να αφομοιώνουν και αξιοποιούν τη σύγχρονη βελτιωμένη τεχνολογία γεωργοτεχνικής και γεωργοοικονομικής φύσεως.** Κι αυτό γιατί η χρησιμοποίηση βελτιωμένων σπόρων φυτών, ποικιλιών δένδρων, φυλών ζώων, γεωργικών φαρμάκων, χημικών λιπασμάτων, μηχανημάτων, ζω-

οτροφών, γεωργικών τεχνικών και μεθόδων προγραμματισμού, για τον άριστο συνδυασμό συντελεστών και κλάδων παραγωγής, δεν είναι δυνατή από παραγωγούς χαμηλής τεχνικοοικονομικής κατάρτισης.

Το γεγονός ότι δίνεται προτεραιότητα στην αναδιοργάνωση του Υπουργείου Γεωργίας και δια μέσου αυτής στη γεωργική έρευνα και εκπαίδευση, δεν σημαίνει ότι έχουν μικρότερη σημασία οι γεωργικές επενδύσεις, τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα. Ο πρώτος πρέπει να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στα εγγειοδιαρθρωτικά και εγγειοβελτιωτικά έργα καθώς και στα έργα βελτίωσης των δικτύων μεταφοράς, ενώ ο δεύτερος πρέπει να επικεντρωθεί στη χρήση βελτιωμένης τεχνολογίας, τόσο στο παραγωγικό όσο και στο μεταπαραγωγικό στάδιο της γεωργικής παραγωγής, ενισχυόμενος κατάλληλα από ειδικό γεωργοπιστωτικό ίδρυμα.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η γεωργική ανασυγκρότηση της χώρας τόσο συνολικά όσο και περιφερειακά είναι πραγματοποιήσιμη, εφόσον στηρίζεται σε προγραμματισμένη και οργανωμένη έρευνα (τεχνική και οικονομική) και σε συνεχή επιστημονική ενημέρωση των γεωπόνων και δια μέσου αυτών των γεωργών και φυσικά στην ύπαρξη των αναγκαίων πιστώσεων για την ενεργοποίηση των λοιπών αξόνων και μηχανισμών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μια αναδρομή στην παγκόσμια οικονομία, δείχνει ότι η γεωργία, υπό την ευρεία της έννοια, αποτελεί τη βάση της οικονομικής ευρωστίας όλων των αναπτυγμένων χωρών, αφού δεν υπάρχει αναπτυγμένη οικονομικά χώρα χωρίς ανταγωνιστική γεωργία. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για τη χώρα μας, αν ληφθεί υπόψη ότι η πρωτογενής γεωργική παραγωγή (φυτική και ζωική) και μάλιστα ως μεταποιημένη, αποτελεί έναν από τους ελάχιστους πυλώνες στήριξης της ελληνικής οικονομίας. Αυτό επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι ο γεωργικός τομέας εξακολουθεί να παραμένει σημαντικός τομέας της εθνικής οικονομίας, κρινόμενος με βάση την συμμετοχή του στο Α.Ε.Π. της χώρας, συνυπολογιζομένων της μεταφοράς, της μεταποίησης και της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων, καθώς και της απορρόφησης σημαντικού ποσοστού του οικονομικά ενεργού πληθυσμού αυτής. **Με άλλα λόγια ο γεωργικός τομέας με τη βιομηχανία τροφίμων και τον τουρισμό, μπορεί όχι μόνο να ξελασπώσει τους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας αλλά να αποτελέσει και μια από τις κινητήριες δυνάμεις, αν όχι την «ατμομηχανή» της μελλοντικής ανάπτυξης της συνολικής μας οικονομίας.**

Με την ελπίδα ότι η ελληνική γεωργία μπορεί να σταθεί ανταγωνιστικά στον ευρωπαϊκό και διεθνή στίβο, κρίθηκε αναγκαία η διερεύνηση και παρουσίαση εκείνων των αξόνων και μηχανισμών, που, όλοι μαζί, από κοινού ενεργούντες, μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάκαμψή της και στην αντίστοιχη της ελληνικής οικονομίας. Χωρίς να θεωρηθεί ότι οι προτεινόμενοι στην παρούσα μελέτη άξονες και μηχανισμοί στήριξης τους είναι οι μοναδικοί για τη λύση του προβλήματος της αναδιάρθρωσης και του εκσυγχρονισμού της γεωργίας μας και κατ'επέκταση της ανταγωνιστικότητάς αυτής, εν τούτοις πιστεύεται ότι είναι οι σημαντικότεροι για την αντιμετώπιση αυτού. Κι αυτό στηρίζεται αφενός μεν στην καλή μας γνώση ολόκληρης της ελληνικής γεωργίας από τη συνεχή διαχρονικά τεχνικοοικονομική ανάλυση όλων σχεδόν των κλάδων της γεωργικής μας παραγωγής, αφετέρου δε στη συνεργασία μας κατά καιρούς, τόσο με γεωργοτεχνικούς και γεωργοοικονομικούς επιστήμονες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, όσο και με δεκάδες έμπειρους γεωργούς από όλες τις περιφέρειες της χώρας.

Ευελπιστούμε ότι οι περιλαμβανόμενες στη μελέτη αυτή προτάσεις για την οικονομική ανασυγκρότηση της ελληνικής γεωργίας θα ληφθούν υπόψη από τους αρμόδιους κυρίως του Υπουργείου Γεωργίας αλλά και των συναφών γεωργικών οργανισμών. Παράλληλα, όμως, ελπίζουμε ότι οι προτάσεις αυτές μπορούν να αποβούν χρήσιμες, τόσο για τους σημερινούς όσο και για τους αυριανούς επιστήμονες, που ασχολούνται ή θα ασχοληθούν με τα οικονομικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας.